

Leszek OLSZOWSKI

Kraków

KSIĘGOZBIÓR KS. SEBASTIANA SIERAKOWSKIEGO SJ I JEGO „OPUS VITAE”: ARCHITEKTURA OBEYMULĄCA WSZELKI GATUNEK MUROWANIA I BUDOWANIA

Od roku 1825 w Bibliotece Jagiellońskiej znajdują się książki zapisane jej w testamencie przez byłego rektora Uniwersytetu i jego szczodrego dobrodzieja ks. Sebastiana hr. Sierakowskiego. Biblioteka, którą ofiarował, liczy przeszło 600 tytułów, w tym dużo rzadkich i cennych pozycji. Wiele z nich stanowi jedyne egzemplarze posiadane obecnie przez Bibliotekę Jagiellońską. Zadziwia fakt, iż do tej pory księgozbiór Sierakowskiego nie doczekał się żadnego, choćby pobieżnego opracowania.

Zanim książki testatora zostały włączone do zbiorów Collegium Maius, już w 1821 roku Bandtkie w *Historii Biblioteki Jagiellońskiej*¹ pisze, iż Sierakowski podarował bibliotece „zbiór kopersztychów rozmaitych, który jeszcze pomnaża, tudzież dzieło o architekturze, piękne i kosztowne” Sto lat później W. Konczyńska w swoim *Zarysie historii Biblioteki Jagiellońskiej*² zamieszcza jedynie informację, iż biblioteka otrzymała około 600 książek z legatu Sierakowskiego. Pojedyncze wzmianki o bibliotece Sierakowskiego i potrzebie jej opracowania znajdujemy w przypisach do dwóch artykułów A. Małkiewicza³. I to już wszystko, co wiemy o darowanym księgozbiórze.

Znacznie bogatsza jest literatura dotycząca samego Sierakowskiego, jego działalności publicznej i twórczości architektonicznej, ze szczegól-

¹ J. S. Bandtkie, *Historia biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, Kraków 1821, s. 174.

² W. Konczyńska, *Zarys historii Biblioteki Jagiellońskiej*, Kraków 1923, s. 131.

³ A. Małkiewicz, *Teoria architektury w nowożytnym piśmiennictwie polskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z historii sztuki” 13:1976, s. 28, przyp. 97. Tenże, *Księgozbiór architekta Krzysztofa Mieroszewskiego. Architektura cywilna – architektura wojskowa – sztuka wojenna*, „Folia Historiae Atrium” 12:1976, s. 107–130, przyp. 54 na s. 120.

nym uwzględnieniem jego największego dzieła, traktatu pt. *Architektura obeymująca wszelki gatunek murowania i budowania* wydanego w Krakowie w 1812 roku⁴. Już w 1814 roku o traktacie pisze F. Bentkowski, podkreślając jego znaczenie jako pierwszego w języku polskim tak wielkiego dzieła o architekturze⁵. Rok później ukazują się dwie recenzje *Architektury* Sierakowskiego. Pierwsza pióra Jana Śniadeckiego w „Dzienniku Wileńskim”⁶, druga – autorstwa Michała Kado, inżyniera wojskowego – opublikowana w „Pamiętniku Warszawskim”⁷. Recenzenci podają ogólny rozkład dzieła, krótko omawiają zawartość każdej z części, nie przeprowadzając jednak żadnej wnikliwej analizy. Ze strony Śniadeckiego padają uwagi o naciąganiu faktów czy wręcz niewiedzy autora traktatu⁸. Kado uważa natomiast, iż Sierakowski podaje za małą liczbę przykładów. Ogólna jednak ocena, tak Śniadeckiego, jak i Kado, wypada pozytywnie. Ten drugi pisze na zakończenie: „Dzieło to ze wszech miar jest pożyteczne i godne być ozdobą każdej publicznej i prywatnej biblioteki”⁹. Krótka, nic niewnosząca wzmianka o traktacie pojawia się u L. Łętowskiego w *Katalogu biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*¹⁰ z roku 1853. Niewiele informacji znajdujemy również w *Encyklopedii Powszechnej Orgelbranda*¹¹ z 1866 roku.

Kolejne uwagi na temat traktatu znajdują się w książce F. Kucharzewskiego *Inżynier polski Feliks Panzer i jego prace*¹². Pisząc o Panzerze, Kucharzewski nadmienia, iż ten w swoich wykładach prowadzonych w Szkole Wojskowej Aplikacyjnej często powoływał się na traktat Sierakowskiego, nadmieniając, iż jest to w znacznej części tłumaczenie dzieła Milizii¹³. W *Encyklopedii Kościelnej* z 1902 roku przy haśle *Sebastian Sierakowski* spotykamy się z informacją powtórzoną za *Encyklopedią Orgelbranda*¹⁴. Kolejna praca Kucharzewskiego¹⁵ z 1911 roku przynosi krótkie charakterystyki wszystkich znanych autorowi polskich traktatów

⁴ S. Sierakowski, *Architektura obeymująca wszelki gatunek murowania i budowania*, Kraków 1812.

⁵ F. Bentkowski, *Historja literatury polskiej*, t. 2, Warszawa 1814, s. 354.

⁶ J. Śniadecki, *Architektura Sebastjana Hrabi Sierakowskiego. Rozbiór krytyczny tego dzieła*, „Dziennik Wileński” 2:1815, s. 90–99; 184–196.

⁷ M. Kado, *Rozbiór dzieła o architekturze S. Hr. Sierakowskiego*, „Pamiętnik Warszawski” 3:1815, s. 364–384; 510–536.

⁸ Por. J. Śniadecki, *Architektura Sebastjana Hrabi Sierakowskiego...*, s. 186–190.

⁹ M. Kado *Rozbiór dzieła o architekturze S. Hr. Sierakowskiego*, s. 536.

¹⁰ L. Łętowski, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. 4, Kraków 1853, s. 39–41.

¹¹ *Encyklopedia Powszechna Orgelbranda*, t. 23, Warszawa 1866, s. 438.

¹² F. Kucharzewski, *Inżynier polski Feliks Panzer i jego prace*, Warszawa 1900.

¹³ Por. tamże, s. 43.

¹⁴ *Encyklopedia Kościelna*, t. 25, Warszawa 1902, s. 300–301.

¹⁵ F. Kucharzewski, *Piśmiennictwo techniczne polskie*, Warszawa 1911.

architektonicznych. Znajdujemy tu również uwagi odnoszące się do dzieła Sierakowskiego. Obok znanych już wiadomości na temat układu traktatu i wpływu nań teoretyka Milizii, Kucharzewski podaje po raz pierwszy wzmiankę na temat rozdziału dotyczącego mostów, pisząc, iż jest to pierwsza w dziejach polskiego piśmiennictwa technicznego próba omówienia tego tematu¹⁶.

J. Dobrzycki w *Dziejach Almae Matris pendzla Michała Stachowicza*¹⁷ pisze z uznaniem o traktacie Sierakowskiego, powtarzając jednak za poprzednikami informację o oparciu się w znacznym stopniu na Milizii. Szczególnie istotne w tej pracy jest zwrócenie uwagi na poglądy Sierakowskiego odnoszące się do gotyku. Wyraźnie można wyczuć stosunek autora traktatu do tego stylu: „Najgorętsi dziwiciela Vignoli i Palladiusza nie zaprzeczają, iż gotyzm ma swoją zaletę”¹⁸. Podkreślono więc, że Sierakowski uznawał konstrukcję gotycką za doskonałą, natomiast nie mógł się zgodzić jako klasycysta z elementami zdobiaczymi. Słychać tutaj echo Miliziańskiego „ricavar l’oro dal fango gotico”, co zinterpretował Dobrzycki jako „złoto konstrukcja, jako błoto ornament gotycki”. Podkreślił też, iż Sierakowski cenił bardziej gotyk niż barok.

A. Lauterbach w pracy *Pierścień sztuki. Historia i teoria*¹⁹ poświęca rozdział na omówienie dziewięciu polskich traktatów, w których najczęściej miejsca zajmują informacje o traktacie Sierakowskiego.

W książce *Abstrakcjonizm i naturalizm w sztuce*²⁰ M. Morelowski napomyka zaledwie o traktacie. Omawiając rozprawę Kucharzewskiego, cytuje za nim, że *Architektura* Sierakowskiego stanowi do dziś nasze najokazalsze wydawnictwo architektoniczne²¹.

W artykule J. Powidzkiego *Architektura Sebastiana Sierakowskiego na tle prądów epoki*²² autor podkreśla powiązanie dzieła z myślą wieku oświecenia, a także z osobą króla. Zwraca uwagę na stosunek Sierakowskiego do gotyku, biorąc za kryterium: po pierwsze estetykę, i tu widzi Sierakowskiego jako krytyka tego stylu, po drugie prezentuje Sierakowskiego jako budowniczego chwającego walory konstrukcyjne gotyku.

W 1948 roku ukazuje się w „Naszej Przeszłości” pierwsza pełna biografia Sebastiana Sierakowskiego autorstwa ks. Józefa Popłatka²³ Praca

¹⁶ Por. tamże, s. 135, 311.

¹⁷ J. Dobrzycki, *Dzieje Almae Matris pendzla Michała Stachowicza*, Kraków 1925.

¹⁸ Tamże, s. 16–17. S. Sierakowski, *Architektura...*, s. 112.

¹⁹ A. Lauterbach, *Pierścień, sztuki. Historia i teoria*, Warszawa 1929, s. 59–64.

²⁰ M. Morelowski, *Abstrakcjonizm i naturalizm w sztuce*, Lublin 1947, s. 15–35.

²¹ Por. tamże, s. 26–27. Por. F. Kucharzewski, *Piśmiennictwo...*, s. 24.

²² J. Powidzki, *Architektura Sebastiana Sierakowskiego na tle prądów epoki*, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 14:1947, s. 55–60.

²³ J. Popłatek, *Ks. Sebastian Alojzy Sierakowski 1743–1824*, „Nasza Przeszłość” t. 4, s. 179–208.

ta jest bardzo ważna, ponieważ zbiera skrupulatnie wszystkie potwierdzone w dokumentach fakty z życia i działalności publicznej i architektonicznej S. Sierakowskiego. W. Ostrowski w „Myśli Współczesnej” zamieszcza artykuł *Sebastian Sierakowski szermierz polskiej postępowej myśli urbanistycznej*²⁴. Polemizuje z opiniami poprzedników co do wzorowania się autora traktatu na Milizii i na innych podręcznikach. Podkreślając indywidualność Sierakowskiego, szczególną uwagę zwrócił Ostrowski na tę część traktatu, która mówi o urbanistyce, uwypuklając nowatorskie postulaty tego architekta dotyczące zakładania i funkcjonowania miast²⁵.

Skromne wiadomości o traktacie znajdują się również w pracach: M. Piwockiej *Polscy teoretycy architektury XVI–XVIII w.*²⁶, J. Starzyńskiego *Rozwój teorii sztuk plastycznych*²⁷, a także S. Łoży *Architekci i budowniczowie w Polsce*²⁸ oraz T. Nowaka *Cztery wieki polskiej książki technicznej*²⁹.

Analiza poglądów Sierakowskiego na temat gotyku pojawia się w pracy J. Lepiarczyka *Działalność architektoniczna Sebastiana Sierakowskiego. Projekty klasycystyczne neogotyckie (1777–1824)*³⁰. Autor pisze o nich na marginesie omawianej twórczości architektonicznej i projektów małej architektury. Zwraca również uwagę na wpływ traktatu na projekty architektoniczne Sierakowskiego, zauważając między nimi ogromną zbieżność³¹.

Również C. Krassowski w pracy *Architektura romantyczna i romantyzm*³² na podstawie licznie cytowanych fragmentów traktatu próbuje zinterpretować podejście Sierakowskiego do zagadnienia gotyku. Wyciąga z nich wnioski, iż „stosunek ów był złożony, w zasadzie negatywny – w ostatecznym podsumowaniu jednak aprobujący formy neogotyckie co najmniej w tym zakresie, w którym były one w czasach Sierakowskiego upowszechniane”³³.

²⁴ W. Ostrowski, *Sebastian Sierakowski, szermierz polskiej postępowej myśli urbanistycznej*, „Myśl Współczesna” 6:1951, s. 116–144.

²⁵ Por. tamże, s. 122, S. Sierakowski, *Architektura...*, s. 308.

²⁶ M. Piwocka, *Polscy teoretycy architektury XVI–XVIII w.*, Warszawa 1952, s. 2–3.

²⁷ J. Starzyński, *Rozwój teorii sztuk plastycznych*, Warszawa 1953, s. 152.

²⁸ S. Łoza, *Architekci i budowniczowie w Polsce*, Warszawa 1954, s. 180.

²⁹ T. Nowak, *Cztery wieki polskiej książki technicznej*, Warszawa 1961, s. 222–226.

³⁰ J. Lepiarczyk, *Działalność architektoniczna Sebastiana Sierakowskiego. Projekty klasycystyczne i neogotyckie (1777–1824)*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace z historii sztuki” 7:1968.

³¹ Por. tamże, s. 35–36.

³² C. Krassowski, *Architektura romantyczna i romantyzm*, [w:] *Romantyzm. Studia nad sztuką drugiej połowy wieku XVIII i wieku XIX*, Warszawa 1967, s. 301–327.

³³ Tamże, s. 301.

W 1970 roku ukazuje się pierwsza większa synteza polskich traktatów architektonicznych pióra Z. Mieszkowskiego³⁴. Różni ją od wcześniejszych opracowań zarówno większe ilościowo wykorzystanie źródeł, szersze ich omówienie, jak i przede wszystkim odmienne podejście metodyczne. Nie poprzestając na ogólnym scharakteryzowaniu traktatów w porządku chronologicznym, autor podjął próbę ujęcia problemowego, analizując trzy zagadnienia: mocy i trwałości, wygody i piękna – odpowiadające Witruwiańskiej triadzie pojęć: *firmitas*, *utilitas*, *venustas*. W tych ramach obok innych traktatów poddaje rozbirowi dzieło Sierakowskiego.

Recenzją wyżej wspomnianej pracy jest artykuł A. Małkiewicza *Kilka uwag o najnowszej syntezie dziejów polskiej teorii architektury*³⁵ Małkiewicz zarzuca jej wiele nieścisłości, przede wszystkim błędy rzeczowe, np. mylenie nazwisk. Pozytywnie wypowiada się o dziele samego Sierakowskiego. Najpełniejszym opracowaniem problematyki polskich nowożytnych traktatów architektonicznych jest praca A. Małkiewicza *Teoria architektury w nowożytnym piśmiennictwie polskim*³⁶ wydana w 1976 roku. Autor nie podszedł do tego problemu jak poprzednicy, od strony zagadnień czysto technicznych, lecz główny nacisk położył na estetyczne kwestie zawarte w traktatach. Po przedstawieniu polskiego piśmiennictwa o architekturze przeszedł do omówienia poglądów na istotę, genezę i rolę piękna w tej dziedzinie. Przede wszystkim zostały scharakteryzowane ogólne zasady piękna, ich pojmowanie w traktatach, stosunek poszczególnych twórców do porządków architektonicznych, dekoracji rzeźbiarskiej i malarskiej. W tych ramach Małkiewicz poddaje analizie traktat Sierakowskiego i jego poglądy na wyżej wspomniane zagadnienia.

Jako ostatni po tę tematykę sięgnął T. S. Jaroszewski w książce *O siedzibach neogotyckich w Polsce*³⁷ z 1981 roku. Zauważył, iż Sierakowski, a także Aigner jako pierwsi dostrzegli neogotyka, rozumiejąc go jako jedno ze zjawisk architektury współczesnej. Wiedza ich z konieczności opierała się jednak na osiemnastowiecznej literaturze przedmiotu.

Materiałem porównawczym, naświetlającym metody opracowania tematu niniejszej pracy, mogą być publikacje autorów zajmujących się problematyką bibliotek architektów. O ile działalność architektoniczna poszczególnych artystów jest w znacznym stopniu, choć nie do końca zba-

³⁴ Z. Mieszkowski, *Podstawowe problemy architektury w polskich traktatach od połowy XVI do początku XIX w.*, Warszawa 1970.

³⁵ A. Małkiewicz, *Kilka uwag o najnowszej syntezie dziejów polskiej teorii architektury*, „Folia Historiae Atrium” 9:1973, s. 205–213.

³⁶ A. Małkiewicz, *Teoria architektury w nowożytnym piśmiennictwie polskim*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace z historii sztuki” 13:1976.

³⁷ T. S. Jaroszewski, *O siedzibach neogotyckich w Polsce*, Warszawa 1981, s. 59–60.

dana, to o wiele gorzej przedstawia się znajomość ich podręcznych księgozbiorów.

Do tej pory zaledwie kilka bibliotek doczekało się opracowania, i to przeważnie tylko pobieżnego. Pierwszym badaczem, który podjął próbę omówienia tego zagadnienia, był S. Tomkowicz, który w wydanej w 1912 roku książce *Przyczynki do historii i kultury Krakowa w pierwszej połowie XVII w.*³⁸ opublikował testament sporządzony przez architekta Jana Szymona Wolffa, zawierający również spis pozostawionych książek.

W 1961 roku J. Kowalczyk w krótkim komunikacie zamieszczonym w „Biuletynie Historii Sztuki”³⁹ omówił problematykę książek po Wolfie, dzieląc je na grupy tematyczne. Nie podał jednak inwentarza owych dzieł, co znacznie obniża wartość merytoryczną pracy.

Zainteresowaniem cieszyła się również biblioteka Tylmana z Gameren. W 1938 roku Tadeusz Makowiecki⁴⁰ opublikował listę kilkunastu książek po Tylmanie z Gameren odnalezionych przez J. Chudka w zbiorach biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego.

W 1948 roku Zbigniew Rewski⁴¹ pisze o bibliotece Tylmana jako nieistniejącej, gdyż jak autor sądził, spłonęła w całości w czasie wojny. Kilkanaście lat później, w 1962 roku, na podstawie własnych badań i poszukiwań S. Mossakowskiemu udaje się odnaleźć w bibliotece oo. Kapucynów w Warszawie sporą liczbę książek z potwierdzonym związkiem z Tylmanem. Ich tytuły publikuje w „Biuletynie Biblioteki Jagiellońskiej”⁴². Przy sporządzaniu inwentarza Mossakowski za kryterium przyjął to, czy książka ma pewną proveniencję, czy też można ją tylko przypisać Tylmanowi. Publikuje także tytuły, których już nie ma, a prawdopodobnie należały do architekta.

Krótką charakterystykę, i to wąskiej grupy książek, bo zaledwie jednego autora, należących do Stanisława Kostki Potockiego, znajdujemy w artykule T. S. Jaroszewskiego *Ze studiów nad problematyką recepcji Palladia w Polsce w drugiej połowie XVIII w.*⁴³ Badacz ten podaje wy-

³⁸ S. Tomkowicz, *Przyczynki do historii kultury Krakowa w pierwszej połowie XVII w.*, Lwów 1912, s. 134–138.

³⁹ J. Kowalczyk, *Biblioteka Jana Szymona Wolffa, inżyniera Księcia Janusza Wiśniowieckiego na Zbarażu*, „Biuletyn Historii Sztuki” 23:1961, s. 77–79.

⁴⁰ T. Makowiecki, *Archiwum planów Tylmana z Gameren, architekta epoki Sobieskiego*, „Prace z Historii Sztuki wydane przez Towarzystwo Naukowe Warszawskie”, t. 4, Warszawa 1938, s. 5–6.

⁴¹ Z. Rewski, *Wspomnienie o bibliotece Tylmana z Gameren*, „Biuletyn Historii Sztuki i Kultury”, t. 10, Warszawa 1948.

⁴² S. Mossakowski, *Księgozbiór architekta Tylmana z Gameren*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 13:1963, s. 25–32.

⁴³ T. S. Jaroszewski, *Ze studiów nad problematyką recepcji Palladia w Polsce w drugiej połowie XVIII w.*, [w:] *Klasycyzm. Studia nad sztuką polską XVIII i XIX w.*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 134–135.

dania traktatu Palladia, które Kostka Potocki posiadał, a także pokrótce je omawia.

Elżbieta Skierkowska w artykule *Warsztat pracy Stanisława Kostki Potockiego*⁴⁴, omawiając jego księgozbiór dotyczący architektury, zwraca uwagę na zainteresowania kolekcjonerskie tego architekta amatora, gromadzącego pod koniec XVIII wieku głównie traktaty włoskie. Jest to o tyle ciekawe, iż w tym czasie owe traktaty traciły na aktualności, wypierane przez piśmiennictwo francuskie, które to, jak wynika z liczby posiadanych przez Potockiego tytułów, nie cieszyło się jego uznaniem. Podobnie w swoim drugim artykule zamieszczonym kilka lat później w „Roczniku Historii Sztuki”⁴⁵ Skierkowska powtórzyła uwagi na temat biblioteki artystycznej po Stanisławie Kostce Potockim, wzbogacając je o analizę porównawczą z księgozbiorami współczesnych mu kolekcjonerów, takich jak: Klemens Branicki, Ignacy Potocki, Stanisław Lubomirski, Ignacy Krasicki oraz Radziwiłłów z Nieborowa.

Próba całościowego opracowania biblioteki artystycznej architekta Krzysztofa Mieroszewskiego jest artykuł A. Małkiewicza⁴⁶ zamieszczony w „Folia Historiae Atrium”. Rozdziały traktujące o życiu i twórczości architekta poprzedzają część dotyczącą systematyzacji i charakterystyki samych książek. Autorowi udało się odnaleźć w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej blisko 100 dzieł należących bezsprzecznie do Mieroszewskiego. Wyniki swojej pracy zestawił w aneksie, gdzie przy każdej pozycji umieścił wyczerpujące notki bibliograficzne: autor, tytuł, rok, miejsce wydania, wydawca, wszystkie sygnatury, zapiski proveniencyjne, a także literaturę do danego dzieła. Poszczególne pozycje przypisał do jednej z trzech grup: architektura cywilna, architektura wojenna oraz sztuka wojenna, i w oparciu o ten podział scharakteryzował je.

Z przedstawionego powyżej, pozornie obszernego stanu badań można wysunąć się kilka wniosków. Otóż odnośnie do księgozbioru Sierakowskiego oprócz informacji, że znajduje się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, nie dowiedzieliśmy się nic więcej. Nie istnieją wiadomości, czy jest przechowywany w całości, czy też został rozproszony po różnych działach. Nie znamy również stopnia jego zachowania, to jest liczby istniejących obecnie książek. Podobnie i traktat architektoniczny Sierakow-

⁴⁴ E. Skierkowska, *Warsztat pracy Stanisława Kostki Potockiego*, „Biuletyn Historii Sztuki” 34:1972, z. 2, s. 178–192.

⁴⁵ E. Skierkowska, *Księgozbiór z dziedziny sztuki Stanisława Kostki Potockiego na tle polskich bibliotek XVIII wieku*, „Rocznik Historii Sztuki” 13:1981, s. 171–202.

⁴⁶ A. Małkiewicz, *Księgozbiór architekta Krzysztofa Mieroszewskiego. Architektura cywilna – architektura wojskowa – sztuka wojenna*, „Folia Historiae Atrium” 12:1976, s. 107–130.

skiego, mimo iż tak wielu o nim pisało, pozostaje jednak dostatecznie nie opracowany. Nie do końca znany jest również wpływ nań poszczególnych traktatów architektonicznych, jak i innych podręczników fachowych⁴⁷ posiadanych przez Sierakowskiego we własnej bibliotece, a także w innych – ze szczególnym uwzględnieniem księgozbioru Feliksa Radwańskiego⁴⁸ Wszystkie te problemy czekają na wnikliwe i rzeczowe opracowanie.

Celem tego artykułu jest próba określenia, z jakich książek ze swej kolekcji korzystał Sierakowski, pisząc swój traktat, i w jaki sposób wykorzystał wiedzę w nich zawartą. Pracę przy identyfikacji dzieł nas interesujących ułatwia przechowywany w dziale rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej spis wszystkich tytułów⁴⁹, które wybrane zostały z księgozbioru Sierakowskiego do Biblioteki Jagiellońskiej przez jej bibliotekarza J. S. Bandtkiego.

Sierakowski we wstępie do traktatu zaznacza, iż pisząc go, starał się podać najcenniejsze wiadomości zebrane z wielu różnych dzieł sławnych architektów⁵⁰. Oprócz cytatów, czy też przywoływania poszczególnych autorów, przytacza także przykłady twórczości wielu architektów, podając ich nazwiska, i na podstawie ich zrealizowanych prac analizuje błędy w nich popełnione.

Układ dzieła Sierakowskiego został oparty na traktacie Milizii. Podobnie jak teoretyk włoski, podzielił Sierakowski *Architekturę* na trzy części, te następnie na księgi, a księgi na rozdziały. Nadał im również tytuły takie same jak w dziele Milizii, opuszczając czasami pewne tematy, innym razem dodając swoje uwagi do zagadnień, których Milizia nie poruszył. Własnym, niewystępującym w traktacie Włocha rozdziałem jest dodatek do części drugiej, traktujący o budowie kominów i mostów.

Ogólny podział traktatu Sierakowskiego *Architektura obeymująca wszelki gatunek murowania i budowania*:

Wyobrażenie ogólne budownictwa

CZEŚĆ PIERWSZA, *O pięknie*

Xięga Pierwsza, *O ozdobie*

Xięga Druga, *O symetrii*

⁴⁷ Zestaw traktatów, na których opiera się Sierakowski, podaje A. Małkiewicz: por. A. Małkiewicz, *Teoria, architektury...*, s. 112, tab. IV.

⁴⁸ „Szczególniey wspomnieć mi należy Imć. P. Radwańskiego [...], światłu tego uczonego męża pomocy z iego Biblioteki, winien iestem wiele, i wdzięczność mu oświadczam”, S. Sierakowski, *Architektura...*, s. III.

⁴⁹ BJ, rkps 1782.

⁵⁰ „Dzieło to iest zbiorem cokolwiek w tey materyi przez najsławnieyszych w różnych wiekach, kraiach i ięzykach podane było, z tą dla ziomków moich dogodnością, że [...] iest ogólnym zbiorem rzeczy, które tylko Architektury i Budownictwa tyczą”, S. Sierakowski, *Architektura...*, s. V.

Xięga Trzecia, *O eurytmii*
Xięga Czwarta, *O przyzwoitości*

CZĘŚĆ DRUGA, *O wygodzie*
Xięga Pierwsza, *O położeniu*
Xięga Druga, *O podziale*
Dodatek

CZĘŚĆ TRZECIA, *O trwałości*
Xięga Pierwsza
Xięga Druga
Xięga Trzecia *O sposobach murowania*
Dodatek

Liczba autorów traktatów cytowanych w dziele Sierakowskiego wynosi 32 i zestawiona została w tabeli 2.

Autor	Rok wydania	Liczba cytowań
Witruwiusz	–	106
Alberti	1485	7
Serlio	1537	15
Labacco	1552	1
Cataneo (Pietro)	1554–1567	1
Vignola	1562	54
Bullant	1564	1
de l'Orme	1567	5
Palladio	1570	61
Villalpando	1604	2
Scamozzi	1615	39
Fréart de Chambray	1650	2
Perrault (Claude)	1673	6
Blondel (François)	1675–1689	4
Ouvrard	1679	1
Cordemoy	1706	1
Belidor	1729	1
Morris (Robert)	1734–1736	1
Frezier	1738	1
Galiger	1749	1
Gennete	1750	2

de la Hire	1751	9
Briseux	1752	4
Algarotti	1753	1
Laugier	1753	3
Gautier	1755	3
Leroy	1758	6
Chambers	1759	1
Milizia	1768	30
Blondel (Jacques-François)	1771–1775	12
Le Camus de Mézières	1780	1
Jurand	1802–1805	1

Tabela 1. Autorzy pism o architekturze wymienieni w dziele S. Sierakowskiego

Najczęściej cytowanymi autorami z tej tak wielkiej grupy są: Witruwiusz, Palladio, Vignola, Scamozzi, Milizia i Serlio⁵¹. Liczbę cytowań tych autorów w poszczególnych częściach traktatu podaje poniższa tabela:

Autor traktatu	Część traktatu S. Sierakowskiego			Razem
	I	II	III	
Witruwiusz	75	15	16	106
Palladio	39	17	5	61
Vignola	52	2	–	54
Scamozzi	29	8	2	39
Milizia	22	8	–	30
Serlio	11	4	–	15

Tabela 2. Liczba cytowań nazwisk autorów

Nazwiska pozostałych autorów wymienionych w tab. 1 cytowane są bardzo rzadko, niekiedy tylko jeden raz. Wyraźnie zauważyć można (por. tab. 2), iż najwięcej nazwisk pojawia się w części pierwszej traktatu, poświęconej zagadnieniu piękna, najmniej w trzeciej dotyczącej trwałości.

⁵¹ O wpływie nowożytnych włoskich traktatów architektonicznych na sztukę polską por.: J. Kowalczyk, *Sebastiano Serlio a sztuka polska. O roli włoskich traktatów architektonicznych w dobie nowożytnej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973.

Z sześciu podanych w tab. 2 autorów Sierakowski posiadał w swoich zbiorach dzieła zaledwie dwóch: Palladia (A. III, poz. 47) oraz Vignoli (A. III, poz. 6). Pozostałych spis Bandtkiego nie wymienia. Zadziwia, o czym pisałem wyżej, brak traktatu Milizii i Witruwiusza. Na dziele Milizii oparł przecież Sierakowski swój traktat i znaczna jego część jest prawie że dosłownym tłumaczeniem *Principi di architettura civile*. Sądzę, iż ową książkę Sierakowski posiadał w swojej bibliotece. Mógł ją komuś pożyczyć i dlatego nie znajdujemy jej na liście darowanych Bibliotece Jagiellońskiej dzieł. Możliwe jest także, iż traktat Witruwiusza zaginął w ten sam sposób, gdyż wydaje się mało prawdopodobne, by ta „biblia architektów” nie była w posiadaniu Sierakowskiego. Można przyjąć także, iż korzystał z biblioteki swojego brata Wacława, który również zajmował się amatorsko architekturą i podobnie jak Sebastian napisał traktat architektoniczny (A. III, poz. 60).

Z prac wymienionych w tab. 1 autorów Sierakowski posiadał również traktaty Villalpanda Davilera, Blondela, Belidora, Briseuxa, Duranda, de Mézièresa, Genette’a, Gaugera, Gautiera, de la Hire’a. W sumie z Vignolą i Palladiem było to trzynaście pozycji. Stanowi to trochę więcej niż jedną trzecią zebranych w tab. 2 książek, czyli nie tak dużo.

Z reszty książek korzystał prawdopodobnie w bibliotece Collegium Maius, gdzie w owym czasie znajdowały się traktaty: Witruwiusza, Albertiego, Serlia czy Scamozziego, i to nawet w kilku egzemplarzach, a także, o czym wspomina we wstępie do *Architektury*, z biblioteki Feliksa Radwańskiego⁵². Części z nich mógł nawet nigdy nie mieć w rękach, a wymienia ich autorów i tytuły na podstawie traktatu Milizii. Dziwi fakt, że Sierakowski, mimo iż, co podkreśliłem wcześniej i na co zwrócili uwagę badacze zajmujący się jego traktatem, tak wiele zawdzięcza włowskiemu teoretykowi, kilkakrotnie z nim polemizuje⁵³

Z kilku książek ze swojej biblioteki na pewno korzystał samodzielnie, pisząc dodatek do drugiej części traktatu, w którym wyłożył najnowsze

⁵² „Szczególniej wspomnieć mi należy Imć. P. Radwańskiego, Obywatela osiadłego Województwa Krakowskiego i Professora wysłużonego, który prócz Architektury, Mechanikę i Hydraulikę posiadając, tychże był w Akademi Krakowskiej Professore, światłu tego uczonego męża pomocy z jego Biblioteki, winien wiele, i wdzięczność mu oświadczam”, S. Sierakowski, *Architektura...*, s. III.

⁵³ „Milizia głęboki w teorii sztuki budowniczej, ale za nadto przywiązujący się do drobnosci, żadnego nie wybaczaający błędu, wszelkiej wolności, któraby koniecznie i jasno nie wpływała z natury zakazujący, zgoła intollerans) mówiąc o Pilastrach, gdy unika iednego błędu, wpada w drugi”, S. Sierakowski, *Architektura...*, s. 64; „[...] grzeszy tedy nauka Milizyi przeciw naturalności, grzeszy powtórę przeciwko symetrii”, tamże, s. 64; „Milizia z głębokiej teoryi szanowany Autor ale nadto rozstrząsa rzecz wielką w naymniejszych szczegółach, światło iego iest przydatne w wielu zdarzeniach, ale we wszystkim wyciągać podległości, przeciwko naysławniejszy Mistrzom, jeszcze nie zyskał prawa”, tamże, s. 75.

wówczas zasady budowania kominów i kominków, a także mostów. Należą do nich dzieła Bennete'a (A. III, poz. 31), Gaugera (A. III, poz. 28), z których to Sierakowski przytacza fragmenty, jak należy budować kominy, by nie dymiły⁵⁴, a także Gautiera (A. III, poz. 30), skąd czerpał wiadomości o budowie mostów.

* * *

Warsztat pisarski księdza Sierakowskiego zadziwia erudycją. Traktat był bez wątpienia jego „opus vitae”, w którym pragnął przekazać całą swoją wiedzę i doświadczenie techniczne, ale niejako przy okazji ujawnił nam swą formację intelektualną. W okresie nazywanym powszechnie, acz nie zawsze słusznie „przednaukowym” i w ówczesnym prowincjonalnym, bo zubożałym Krakowie powstało dzieło samodzielne, lecz oparte na obszernej literaturze, którą autor zgromadził sam, w pełni rozumiejąc jej wartość.

BOOK COLLECTION OWNED BY FR. SEBASTIAN SIERAKOWSKI SJ
AND HIS TREATISE ON ARCHITECTURE

Summary

Since 1825, in the Jagiellonian Library there are books given by the former rector of the University and its generous benefactor, Fr. Sebastian Sierakowski. Among more than 600 titles, there are many rare and valuable items. Besides, Fr. Sierakowski is known as an author of architectural treatise published in Krakow in 1812. In the introduction to the treatise, author points out that he tried to give the most valuable messages collected in many different works of famous architects. This article is an attempt to determine which books of Sierakowski's collection were used by him during writing the treatise and how he used the knowledge contained there.

Sierakowski's book on architecture was undoubtedly his “opus vitae”, which sought to transfer all his knowledge and technical expertise, but in the same it revealed to us his intellectual formation. In the beginning of the 19th c. known as “pre-scientific” period, in the provincial town of Krakow, Sierakowski wrote his unique work, based on extensive literature, which the author gathered himself, fully understanding its value.

⁵⁴ Por. S. Sierakowski, *Architektura...*, s. 274.